

ZALÁN TIBOR

Jegyzetlapokon

FIRKÁK PETE GYÖRGYRŐL

Csak nagysokára jöttem rá – az is lehet, nem is akkor, hanem jóval később, azaz egészen a napjainkban, meglehet mindössze pár héttel ezelőtt, kiszámolva ezt, mintegy negyven évre az eseménytől, amikor a Debrecenben megjelent kitűnő bölcséleti periodikának, a Vulgónak a 2000-es számát vettem a kezembe valamiért –, hogy kire is hasonlít a velem szemben ülő fickók egyike. Nem is hasonlított, valamennyire kiköpöten olyan. Ez persze ellentmondásos kijelentés volt, de néha ezeket is be kell vállalni. Ez az! Nietzsche! A hatalmas, lecsorgó bajusz, a felfelé húzó arc. Az olykor zavarosnak is mondható, de leginkább és legtöbbször lázas tekintet. Ehhez a kifejezés ellentmondó nyugalma és már-már ridegsége. *Minden sorsdöntő dolog a "csakazértis"-ből jön létre.* Egyszer, Szombathelyre utaztunkban azt mondta, idézve valamit, hogy Csirkegór. Talán viccelt. Talán nem. Kierkegaard nevének a kiejtésében hezitál a szakma. Nietzsche nevének leírásához idegen nevek helyesírási szótára kell. Ez persze mellék-szál, még ha érdekes is.

Már nem emlékszem, az embert ki kommandálta hozzám. Lehetett Szepesi Attila, de lehetett Zelei Miklós is, ők voltak akkoriban az összekötőim a *faszívű város* (Móra-kifejezés, és az elválasztójelet célszerű a fa és a szív közé tenni elválasztáskor, de ha máshova kerül, akkor sem tévedünk nagyot...) felé. Végsősoron mindegy is. Egyszerre csak ott volt a szegedi állomáson, én meg vártam. A híre persze megelőzte. Akkoriban nagy dolog volt az ilyesmi: az Életünk szombathelyi folyóirat főszerkesztését átvette Pete György, a lap megújult szemlélettel és szereplőgárdával indul útjára. Valami ilyesmi, ha megjelenhetett volna. Nem folytatja a megkezdett útját. Ez lett volna a jobb vagy hitelesebb. Mindegy, ilyen hír sem jelent meg hivatalosan. Talán semmilyen érdemleges hír nem látott napvilágot. A saájhagyomány meg majd alakítja magát, ha jónak látja, tovább. Az is tudható volt, hogy a kultuszminisztériumból (már nem emlékszem, mi volt akkor épp a hivatalos neve) került át Szombathelyre. Került le. Repült vagy kérte magát. Volt, aki bukott hivatalnokot látott benne. Mások egyfajta irodalmi megújulás lehetőség partizánját sejtették a figurában. Az mindegyesetre, hogy „onnan” jött, sokféle találgatásra adott okot. Elbaltázott valamit és küldték, az is lehet, kinézett magának egy halódó folyóiratot; mindenki azt tartotta a legvalószínűbbnek, hogy odarakták parkolópályára; kalandor, felkent zászlóhordozó, megfáradt csinovnyik, kíváncsi vállalkozó (a szó akkori, régi értelmében), krakéler, huzatos és távlatokban gondolkodó irodalmár, a meglévő további lerohasztását megcélzó „irodalmi alvó ügynök”, új utak megálmodója... Ragadt rá minden, amitől egy ember érdekes lehet a többiek szemében, egyszerűbben fogalmazva, mindenkinek szemet szűrt. Neki többet meg fognak engedni. Remény és lesajnálkozás. A sokat tudók fontoskodása. Ő pontosan tudja, meddig mehet el anélkül, hogy az orrára ne

koppintsanak. Aki igazolójelentéseket fogadott, most igazolójelentéseket ír, és tudja, hogy kell azokat úgy megírni, hogy ne üsse meg a bokáját. Röhögcséltek, ámultak, mosdattak, szennyeztek. De mindenki várakozott. Szurkolt és ellenszurkolt. Az emberek már csak ilyenek. Különösen veszélyesek tudnak lenni, ha ráadásként még irodalmárok is.

A másik ember Ilia Mihály volt az asztalnál. Hozzá jött a frissen kinevezett főszerkesztő, előtte nekem kellett becserkészniem Iliát, és elcipelnem magammal a Brnói – akkor még létező – sörözőbe, nem titkoltan azzal a céllal, hogy megkérdezze a már akkor legendás, és akkorra már menesztett, sokunknak örökös főszerkesztőtől, hogyan kell lapot szerkeszteni. Nem emlékszem rá, miről beszélgettek. Már akkor is jobban érdekelt a pincérlányok formás segge, mint a magas irodalmi eszmecsere a forrongó asztaloknál. Forró – forró. Ha már választani kell, az előzőek több izgalmat jelentettek számomra. Ilia nyilván elmondta neki, hogyan kell szerkeszteni. Ha el tudta mondani. Ha el akarta mondani. Ha Pete valóban ezért jött. Hogy mennyi volt a gesztusban a protokolláris, és mennyi az érdeklődés, alighanem csak az érintett tudta volna megmondani. Bukott (politikai okokból megbuktatott!) emberhez forró nyomon elmenni semmi esetre sem lehetett kockázatmentes. Még annak sem, akinek feltehetően maradtak kapcsolatai és hívószámai a minisztérium felé. Mit akarhatott Pete György Iliától? Tanácsot mindenképpen. De a szerkesztést feltehetően nem lehet megtanulni, csak a megtapasztalás során. Lehet, hogy a taktikás mikéntjéről kérdezte – Ilia Mihály a Tiszatájat akkor a kor egyik vezető, ha nem a vezető, folyóiratává növesztette. A „fejével” fizetett érte. Pete két dolgot feltehetőleg akarhatott. Betörni a lapjával a vezető irodalmi ügétőkre. Nem elveszíteni idő előtt a fejét szerkesztői nyakáról. Sokáig beszélgettek. Sokáig bámultam a pincércsajok fenekét. Ittük a söröket, ettük a knédlit. Elvoltunk. Talán bánom, hogy nem figyeltem oda akkor a beszélgetésükre. Talán mindegy is.

Ennek a beszélgetésnek a feltételezett nyomait később azért fel lehetett fedezni a lapban. Elsőként is, hogy Pete a folyóiratát rábízta a Ágh–Bella–Simonffy András-vonalra, hogy ez mit jelent, tetszés szerint lehet ragozni. Másodsorban, ami még fontosabb volt, nekünk akkor egzisztenciálisan is, mára talán irodalomtörténetileg sem elhanyagolható, hogy bevezette az irodalomba azt a generációt, amelyet később arctalan nemzedéknek is neveznek, az akkor induló fiatalok madárúton csapatának általa fontosnak tartott részét, amelyet észlelni észlelt, de befogadni nem nagyon akart a felkent irodalom. (Így vált lassan az akkori Életünk az akkori Mozgó Világ és az akkori új symposion óvatosabb, de mindenképpen méltó társává.) Harmadiként feltétlenül a Pete-szerkesztette Életünk számlájára lehet írni, a dicséret rubrikába, hogy először – és kellő erőteljességgel – foglalkozott a határon túli magyar irodalommal, beleértve a nyugati magyar irodalmat is, amely még akkor is cankonpakk indexen volt. Azokban az időkben épp a Kortárs versszerkesztője voltam, tapasztaltam, milyen harcokat kellett megvívnia Száraz György főszerkesztőnek (pedig neki akkorra már széles háta volt – Páskándi Géza meghatározása –, melyet a Kossuth-díj csak méginkább megszelesített), hogy egy-egy nyugati költő versét becsempésszük

a lapba, illetve, a később megírt igazolójelentésekben tisztára tudja mosni a versszerkesztőjét is, a folyóiratot is. Negyedrészt megnyitotta a lapját az akkor éledező avantgárd mozgásoknak, és nem csak az akkor már beszivárgó lettrista törekvésekkel jellemezhető Magyar Műhelynek és követőinek, de a washingtoni szerkesztettséggű Arkánium folyóirat újító törekvései és hívei előtt is. Ami tapinthatóan ennek a beszélgetésnek az eredménye, az nyilvánvalóan a határon túli „tágabb” magyar irodalommal törődés. A Ilia-féle Tiszatáj kinyírását is az effajta érdeklődés, de talán ennél jóval több, a határon túli magyar irodalom felvállalása is okozhatta. Konkrét okból is egy erdélyi szerző írásának a leközlését tekinthetjük a robbanás-robbantáspontnak. De ez most messzebbre, és másfelé vezetne el. Ami bennünket érdekelhet, azon a napon Ilia talán ráhagyta a szerkesztést éppen kezdő Petére az általa már nem gondozhatott, így-úgy határon túlra szakadtakat.

Pete lényegesen más szerkesztői alkat volt, mint az általa megkeresett legenda. Ilia Mihály, kis túlzással, a világ minden pontjára levelezett. Viszonylag keveset írt, rögzített le hatalmas tudásából és tapasztalatából a papírra (ebben Pete Ilia méltó utódjának bizonyult, ő sem terhelte sok írással a folyóiratokat), de könyvtárakat megtöltő levelezése átfogó képet fog adni a huszadik század második és a huszonegyedik század első felének íróiról, irodalmáról, irodalmi mozgásairól, politikai beágyazottságáról, eseményeiről, vállalható és vállalhatatlan botrányairól. Pete, és ebben nincs csöppnyi túlzás sem, gyűlölt levelezni. Nem kimondott szerkesztői erény, de mással pótolható. Ahogy pótolta is – mással. Nem leveleket küldözgetett a kéziratokért, hanem magát küldte el, azaz, elment értük. Így teremtvé meg a saját szerkesztői legendáját. (Tudjuk, a legendák mindig a valóságból sarjadnak és a valótlanságot érintve bomlanak ki.) Mosonmagyaróvártól Makóig, Nyíregyházától Zalalövőig szaladt vele vonat. Mindig a vonat. Nem tudom, volt-e egyáltalán kocsija, jogosítványa, jobban illenék hozzá, hogy nem volt, autóban soha nem láttam, mármint olyanban, amelyet ő maga vezetett volna. Az emlékezet összemossa az időt és az évszakokat, én már télen-nyáron a szürke nagykabátjában látom baktatni állomástól állomás felé, hóna alatt szorongatott táskával, amelyben leggyakrabban ajándékba vitt pezsgók váltották a helyüket megszerzett kéziratokkal. Tudomásom szerint levélben nem válaszolt soha senkinek (ebben Sziveri főszerkesztő – új symposion – méltó rokona volt), többszöri, sokszori felszólításra sem. Ambrus Lajos írótól, az Életünk akkori szerkesztőjétől származik a következő, rá nagyon jellemző történet. Az Életünk szerkesztősége hivatalos fejléces borítékot nyomtatott magának. (Ma már megmosolyogjuk ezt, abban az időben, a nyolcvanas évek első felében, ez komoly vállalkozásnak és előrelépésnek számított.) Pete kihúzott az eléje tett boríték-stócból egy fejléces példányt, hosszan nézegette, hümmögött, majd az íróasztala sarkára helyezte. Ezt megírom a Zalánnak, mondta, szertartást sem mellőző gesztust téve. (Nem kivételezett helyzetben voltam, félreértés ne essék, nem is a fontosságomnak szólt a gesztus, sokkal inkább annak, hogy abban az időben sokféle publikálási ügyünk volt egymással...) A szándékot azonban nem követte tett. A borítékot, amelyet a takarítónő tiszteletből sem mozdított meg az asztal sarkán, szépen-lassan belepte a por. Pete továbbra is vonatozott, mindig oda, ahonnan

új kézirat készülte szaglott, óbudai lakásomnak is rendszeres vendége volt, szürke nagykabát, hónalja alá szorított táská (vajon miért így emlékszem, miért nem a kezében lóbálta azt a táskát, mint más egyszerű halandó?), benne a hideg pezsgő; lecsorgó hatalmas bajusz, lázas, olykor zavaros szemek, felfelé húzó arc, látom, ahogy soha nem láthattam, a vonat hideg ablakához nyomja tűnődő homlokát...

Részlet egy hajdani kocsmái beszélgetésből, melyet a saját fülemmel hallottam, azért is lehet hiteles ez, mert nekem mondta valaki ismeretlen, akinek valamilyen ismeretlen okból én fizettem a borát: „Hogy milyen hely ez a Szombathely, uram? Hát, olyan nyugodt. Volt. Amíg az a két ember ide nem jött. Az a magas és az a kicsi (Petére és Rózsa Béla főszerkesztő-helyettesre történő utalás.) Nos, uram, mióta ezek itt vannak, nincs nyugalom és nincs csönd a városban. Ezek ketten fel-alá járnak egész nap, elfoglalják teljes szélességben az utat, hadonásznak és kiabálnak. A fene se tudja, mi bajuk van. De állandóan van valami bajuk.”

Vidéken szerkesztett folyóiratok örök gondja a közteslét. Értem ezen, hogy meg kell felelni a régiós elvárásoknak, ami olyasmit jelent, hogy egyrészt a régióban élő alkotók jogos vagy megalapozatlan közlési hajlamának és elvárásainak, ugyanakkor, ha be akar tagozódni az irodalom egészébe, meg kell hívnia, vagy be kell engednie a lapba az irodalom máshol, leginkább a fővárosban élő, jellegadó alkotóit. Kényes egyensúly ez, a vidéken munkálkodó szerkesztő állandóan puszkaporos hordón ül, ha nem a város, akkor a megye, ha nem a megye, akkor a minisztérium baszogatja, a fővárosiak provincializmussal vádolják meg, a helybeliek idegenszívúsággal – tegyük erre rá, hogy Pete ráadásul Pestről érkezett a Vas megyei városba, és hiába költözött oda feleségestől, feltehetően egész ottléte alatt „gyüttmentnek” számított az ott élők szemében. Nem tudom, volt-e benne annyi kétely, amennyit itt elősoroltam. Akár volt, akár nem, országos folyóiratot akart csinálni az Életünkben, és azt gondolom, ez sikerült is neki. Amellett, hogy a helyi alkotók legjelesebbjei is helyet kaptak a lapban, illetve a kitűnő Ambrus Lajos által a szerkesztésben is (aki persze maga is jött valahonnan), a vezető szerepet viszont azok az akkor még erős középgenerációnak számító, elsősorban fővárosi költők-írók kapták meg, akik már fölemlgetve voltak fentebb, és akik erős lendületet is adtak az új vállalkozásnak. Meg a fiatalok, az akkori huszon-harmincévesek. Mert bennük bízni, velük kockáztatni.

Ahhoz, hogy országosan is érvényes és érdekes lapot szerkesszen, nem csak a legjobb mozgatható szerzőket kellett megnyernie. (Ugyanakkor annak is tudatában kell lennünk, hogy az irodalom, jelesen a költészet státusza nagyon más volt a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején. Egy-egy költőért, egy megjelent versért, egy-egy novelláért, új prózáíróért a pesti olvasók felhajtották a város összes újságospavilonját.) A jól csengő és hiteles nevek mellé izgalmas, érdekes koncepció is kellett. Ágh Pisták hozták a biztosat, mondhatni tutit, a fiatalok hozták a lázadás szellemét, ami akkor két irányból is indulhatott. Részben a magyarországi avantgárd újabb korszaka ez idő tájt kezdődött el, és ennek Szombathelyen is élt két nagyszerű alkotója és képviselője, Molnár Miklós és Székely Ákos. Az ő intenciójukra keveredett az Életünk látókörébe a Magyar Műhely és annak a Triásza, Bujdosó Alpár, Nagy Pál és Papp

Tibor. Fontos pillanat volt, amikor megtarthatták – épp Szombathelyen, az Életünk támogatásával – az első magyarországi performance-ukat, a művelődési házban. Másrészt, és ez a mozgás nem teljesen idegen az előzőtől, a nyugati magyar irodalom, más kifejezést használva, az emigrás magyar irodalom iránt feltámadt érdeklődést is igyekezett a lap kielégíteni – elsőként vagy egyedülként, az országban. Szerencsémre mindkettőben szerepet játszhattam, így közelebről, résztvevőként tudtam megfigyelni mindkét térfoglalást. Mivel az avantgárd térnyerése inkább az említett íróknak volt köszönhető – és általuk lett levezenyelve –, most csak az utóbbival foglalkozom.

Pestre kerülésem után hosszabb ideig – itt nem részletezendő okok miatt – munkanélküli voltam, végzett tanár, aki sehol sem tudott elhelyezkedni. Hogy hasznossá tehessem magamat és az időmet – ne csak a Hungáriában lézengjek naphosszat hasonszőrű és korú költőbarátaimmal –, Béládi Miklós jeles irodalomtörténésztől, Pomogáts Béla mellett a nyugati magyar irodalom legjobb ismerőjétől, kutatási engedélyt kaptam a Széchenyi Könyvtár Zárolt Kiadványok Tára részlegébe. Ez a furmányos megfogalmazás egy brutális rendeletet kikapuját takarta: az országból kitiltott, Nyugaton megjelent magyar nyelvű könyveket és folyóiratokat gyűjtötték itt össze kutatási – vagy egyéb – célokra. (Nem baj, ha az ellenséges irodalom is könyvelve van...) Miután túlestem a kötelező ámulaton és az azt követő felháborodáson – Tisztító vihar, Nagy Imre élete, Minden kényszer nélkül –, és ötvenhatról jószerével minden megtudhatót megtudtam, rávettem magamat a nyugati folyóiratokra, verseskötetekre, regényekre, filozófiai munkákra. Hamarosan, ha nem is ez említett irodalomtörténészek ismeret- és rendszerszintjén, de meglehetősen otthonosan mozogtam a határon belüli egyszerű földi halandóknak megismerhetetlen, gazdag tartományban. Hogy Pete ötlete volt-e, vagy az enyém, ma már olyan mindegy, elindítottam egy recenzió-sorozatot Külföldi Magyar Könyvek címmel. Nyugati magyar könyvek nem lehetett a rovat címe, mert az nyomban szemet szúrt volna a kulturális hatalomnak, ráadásul, akkor már eléggé beljebb voltam a határon túl, kisebbségi irodalmakban is. Fontos teljesítménye és vállalása volt ez a Pete György által szerkesztett Életünknek, ha szelep volt, ahogy mondták – némi gonoszszággal és annál is több irigységgel – némelyek, a lehető legjobb, és az egyetemes magyar irodalomban gondolkodáshoz a legszükségesebb, szelep. A külföldön élő, főleg a nyugaton magyarul író társainknak pedig évtizedeken keresztül várt visszajelzése, visszaigazolása annak, hogy volt értelme kitaratniuk, írniuk a képletes tengereken túlra vetődöttségükben.

Az Arctalan nemzedék körüli ügyekről már túl sokat nyilatkoztam – és túl sokan nyilatkoztak róla – ahhoz, hogy el tudjam választani a legendákat a valóban megtörtént eseményektől. Akárhogy is volt, a lényegét egyik verzió sem befolyásolja alapvetően. Feltehetőleg valamennyi változatban van igazság, negyven év nagy távolság ahhoz, hogy pontosan fel tudjam idézni a történeteket. A Hungária forgóajtaja a biztos pont, és hogy ott találkoztunk, ő kifelé tartott, én befelé, aktatáska a hóna alatt, és nyári nap, forró nyári nap, ha a szürke nagykabát nem is, zakó mindenképpen. Hogy valóban beszorultunk-e az elromlott forgóajtóba, vagy ez már az esemény színeztése, így utólag nem merném biztosra állítani, talán nem is fontos. Tény, hogy megszólított, és az is tény, hogy

ezen nagyon meglepődtem. Min dolgozol? Egy költőtől, ráadásul fiatal költőtől, aki még nincs elhalmozva felkérésekkel, nem ír regényt és színdarabokat, egyedül és kizárólagosan csak verset, nincs sok értelme megkérdezni, hogy min dolgozik. A válasz szempontjából aggályos a kérdés, verset írni a közvélekedésben nem munka, nem dolog, hanem valami, ami könnyed, és nem is igen kell vagy lehet komolyan venni. Nagyot akartam mondani, mint életemben nem először, és sajnos nem is utoljára. Elindulásom előtt mátyásföldi albérletemben szólt a rádió, és valaki ismert kolléga, akit már reggel is meginterjúvoltak a Kossuthon, arról beszélt, hogy esszén dolgozik, és nekem valamennyi lejött abból, hogy mi az az esszé, amit így, kimondva, egyszer sem hallottam öt éves egyetemi tanulmányaim során, az jött le, hogy valami tanulmányféle, értekezés, vagy micsoda, és tetszett, hogy olyan elegánsan hangzott. Esszét írok. Pete láthatóan meghökkent, lecsorgó bajusza alatt, enyhe lihegéssel, ami lehetett a sietség miatt, de lehetett megszokása is, csak annyit morgott, miről. Nemzedékem problémáiról, vágtam rá gondolkodás nélkül, ha lúd, legyen kövér. Nagyon kövér. Mert minden nemzedéknek vannak problémái az irodalomba induláskor és indulással, és ezek a problémák elsősorban abból adódnak, hogy az idősebb, már befutott korosztály félti a pozícióját az újaktól, nem érti és nem is akarja érteni őket, mert vadak és hangosak (bennünket, a Csütörtök Esti Társaság tagjait, nemes egyszerűséggel csak Körüti Hordaként emlegettek a kritikusok privátban), kézenfekvő volt ezt mondani. Pete bólogatott, nem nagyon tudott mit kezdeni azzal, amit mondtam, talán sietett volna már valahová, és vélhetően meg is bánta, hogy leállt kérdezősködni nálam. Mi lesz a címe? Arctalan nemzedék. A címadásnak is külön története van, miért jutott eszembe olyan hirtelen és promptul ez a cím. Elgondolkodott. Hány oldal? Huszonhét feletem szemrebbelés nélkül. (Megjegyzem, ma is csak úgy körülbelülre tudom, mennyi lesz valami, amihez hozzákezek, ha nem kötött formáról van szó, mondjuk, egy szonettnél azért adva van a terjedelem.) Pete nem fárasztotta magát azzal, hogy belegondoljon ebbe. Megvettem, emelte fel a mondat végét, mint aki akart volna még valamit mondani, de inkább nem akart, faképnél hagyott az ajtóban egy felkínált lehetőséggel és egy ordas nagy blöffel. A többi tudható. Sok mindent köszönhetek az Életünknek és Petének, sok mindent csináltam meg a lapnak és neki, de hogy az esszé megjelenése után váratlanul nagyon ismert, mi több híres, de talán pontosabb, hogy hírhedt lettem, az biztosan ennek a találkozásnak volt köszönhető. Robbant az írás, ami bizonyára nem csak önértékének volt köszönhető, abban a lefojtott irodalmi életben, amelyben akkor éltünk, mi fiatalok erősen a peremén, minden ilyesminek robbannia kellett. Valami szokatlan történt meg az irodalomban, amivel én sem számoltam. És ekkor következett el az a különös megtorpanás, amelyet akkor sem értettem, ma sem értek, és Petével valamilyen okból, szégyenlősség, gyávaság, sohasem tisztáztam, most már pedig nem is tisztázhatok. Egy évet várt a vita elengedésére, ami az írást követte. Holott a válaszok, amelyek félig tiltakoztak (milyen jogon állítom én, hogy nemzedék vagyunk, miért én állítom, képviselek-e én, képviselhetek-e én, igazam van-e, vagy összevissza hablatyolok stb.), félig egyetértettek velem (valóban szükség van az irodalom intézményrendszerének a megváltoztatására, valóban meg kell vizsgálni a kiadói döntéshozók

kompetenciáját, valóban és valóságosan...), már az esszé közzététele utáni hónapokban- napokban elkészültek. Ha akkor Pete rááll a mindenkit izgató felhasadásra/felhasításra, az Életünk várhatóan még inkább az akkori irodalmi élet centrumába kerül. De valamiért nem ezt tette. Az Élet és Irodalom, felelősen a lehetőségtől, és ráeszmélve, hogy mennyire kontrollálatlan, akár mérhetetlen földindulás is bekövetkezhet egy, az Életünkben elindult vita nyomán, villámgyorsan elindította a maga vitáját a fiatal irodalom helyzetéről, ahová, így visszanézve, érthetően nem kérték az én véleményemet, holott nyilvánvaló volt a kiindulási pontjuk, és akkoriban az Arctalan nemzedék volt a beszédtema, az indulatokat így-úgy kiváltó és megkeverő irodalmi esemény. Hogy Pete György szerkesztő megjed-e, netán egyeztetett valakikkel valahol, esetleg ellustalkodta a neki támadt nem kis lehetőséget, aligha derül ma már ki. Ennek ellenére bátor és fontos szerkesztői lépésnek tartom az írás föl vállalását.

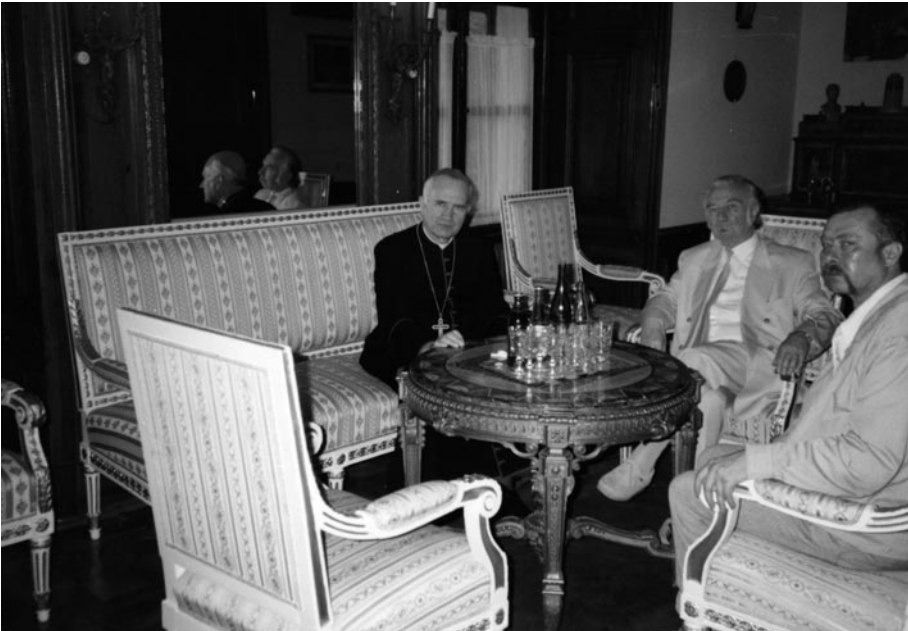
Különösnek vélem, hogy nem emlékszem arra, noha gyakorta találkoztunk és kerestük egymást, hogyan ért véget a Pete-korszak az Életünk életében. Lemondott, leváltották, belefáradt vagy belefárasztották, nem jött ki a helyiekkel vagy a helyiek nem jöttek ki vele, megelégték odafönn az öntörvényűségét, avagy, nem tudott lépést tartani a változásokkal, amelyek felgyorsulni látszó időt engednek innen, az éjszakai teraszról most láttatni velem... És mi történt vele? És amikor a halálhíre elért hozzám, miért nem azon lepődtem meg, hogy meghalt, miért azon, hogy még élt. Ez az egy időben mindenhol felbukkanó, minden mozgást lekövető vagy irányító ember hogyan tudott hosszú évekre, talán évtizedekre, láthatatlanná válni, akár a barátai számára is? Miért nem vettük ezt észre? Rá sem vigyáztunk? Kellett volna vigyáznunk rá? Tudtunk volna vigyázni rá? Akarta volna, hogy vigyázzunk rá? Nem tudom, nem is értem. Valójában most semmit sem értek. És ettől, és most, erős lelkifurdalást érzek.

*Egyetlen könyvét dedikálja 2010. június 17-én a Berzsenyi Dániel Könyvtárban
(Garas Kálmán felvétele)*

Vonaton Határ Győzővel

Határ Győzővel Konkoly István megyéspüspöknél